

Aksjeeierbok som hjemmel for godtropantsettelse

Partner
Dr. Roland Mörsdorf
Advokatfirmaet Grette DA, Oslo

1. Innledning

Aksjer i norske aksjeselskaper (AS) som ikke er registrert i et verdipapirregister, blir i kredittp praksis vanligvis ansett som sidesikkerhet uten verdi ved realisasjon av sikkerheten.¹ Banker og andre profesjonelle kredittyttere er derfor forsiktige med å gi kreditt kun basert på sikkerhet i slike aksjer. Dette kan skyldes vanskeligheter med både verdifastsettelsen og omsetningen av slike sikkerheter. I spesielle tilfeller kan det imidlertid tenkes at aksjene har en realisasjonsverdi som gjør det interessant å etablere pant i dem, f.eks. i forbindelse med et kredittfinansiert oppkjøp av aksjene. En kredittytter kan også være interessert i retten til utbytte som i utgangspunktet tilfaller

aksjeeieren, men som ved pantsettelse kan skilles fra eierretten² i ubegrenset tid.³

Ved pantsettelse av aksjer som ikke er registrert i et verdipapirregister, kan det oppstå forskjellige problemstillinger. Et sentralt spørsmål er om en panthaver som var i god tro ved etableringen av pantretten, uansett får den avtalte panteretten. Et annet spørsmål er om panthavers gode tro kan baseres på aksjeeierboken, altså om aksjeeierboken kan gi hjemmel for godtropantsettelse.

1. Det er ikke vanlig at AS registrerer aksjene i verdipapirregisteret, se Bråthen, Selskapsrett, Oslo, 3. utgave 2008, s. 83.

2. Lov 8. februar 1980 nr. 2 om pant («pantel.») § 1-6 annet ledd. Se Aarbakke m.fl., Aksje- loven og allmennaksjeloven, Oslo, 2. utgave 2004, s. 239.

3. Lov 13. juni 1997 nr. 44 om aksjeselskaper («asl.») § 4-8 første ledd og § 8-3 annet ledd.

2. Nærmere om problemstillingene

Aksjer i AS kan pantsettes dersom annet ikke er fastsatt i selskapets vedtekter.⁴ Kredittyttere som ønsker å bruke aksjer som sikkerhet, bør derfor gjennomgå selskapets vedtekter for å undersøke om de begrenser adgangen til å pantsette aksjer.⁵ Dersom slike begrensninger derimot er fastsatt i aksjonæravtale, gjelder de kun mellom avtalepartene (aksjeeierne).⁶ De er derfor ikke til hinder for at aksjene pantsettes til fordel for en utenforstående kredittytter som ikke er part i aksjonæravtalen.⁷

Lov- eller vedtektsbestemte begrensninger i adgangen til å overdra aksjer gjelder ikke uten videre tilsvarende for adgangen til pantsettelse.⁸ Pantsettelse av aksjer er såle-

des ikke avhengig av selskapets samtykke.⁹ Aksjer kan derfor pantsettes uten hensyn til om de er fritt omsettelige. Begrensninger i aksjenes frie omsettelighet får likevel betydning for realisasjon og tvangssalg av aksjene.¹⁰ Av denne grunn bør kredittyttere også undersøke om vedtektene¹¹ inneholder noen salgsbegrensninger ut over det som følger av loven,¹² eller om lovens begrensninger er fraveket i vedtektene.

Videre bør kredittyttere se på ytterligere to juridiske problemstillinger:¹³

- Er den som pantsetter aksjene til fordel for kredittytteren, faktisk eier av aksjene?
- Er aksjene allerede pantsatt til fordel for en tredjepart?

I denne sammenheng kan det tenkes at pantsettelsen kan baseres på aksjeeierboken som hjemmel for en godtropantsettelse der pantsetter ikke eier aksjene, eller at aksjene allerede er pantsatt til fordel for en tredjepart. **Aksjeeierboken inneholder opplysninger både om aksjeeierne,¹⁴ og om even-**

4. Asl. § 4-8 første ledd, og pantel. § 4-2a første ledd.
5. Slike begrensninger kan gjelde alle aksjer eller kun aksjer av en bestemt aksjeklasse, se Aarbakke m.fl., Aksjeloven og allmennaksjeloven, Oslo, 2. utgave 2004, s. 238.
6. Woxholth, Selskapsrett, Oslo, 3. utgave 2010, s. 99.
7. Et annet spørsmål er om den aksjeeier som pantsetter aksjene i strid med aksjonæravtalen, blir erstatningsansvarlig overfor de andre aksjeeierne for skade som de lider på grunn av avtalebrudd fra pantseters side. Dette er imidlertid kun et spørsmål mellom avtalepartene (aksjeeierne) og som følgelig ikke har betydning for selve pantsettelsen av aksjene til fordel for den utenforstående kredittytteren.
8. Se Skoghøy, Panterett, Oslo, 2. utgave 2008, s. 42. Riktignok bestemmer pantel. § 1-3 annet ledd at når «en rett ikke kan avhendes, eller bare kan avhendes på visse vilkår, gjelder samme begrensning med hensyn til adgangen til å pantsette retten». De pantsettelsesbegrensninger som følger av pantel. § 1-3 annet ledd, står imidlertid tilbake for regler i særlovgivning, jf. pantel. § 1-2 tredje ledd, og kommer derfor ikke til anvendelse på pantsettelse av aksjer, se Norsk lovkommentar (onli-

ne) til pantel. § 1 note 24 (Skoghøy), à jour pr. 15.12.2010.

9. Iht. asl. § 4-15 annet ledd er derimot ervervet av aksjer betinget av samtykke fra selskapet med mindre noe annet er fastsatt i selskapets vedtekter. Videre har eventuelle andre aksjeeiere iht. § 4-15 tredje ledd forkjøpsrett med mindre noe annet er fastsatt i vedtektene.
10. Woxholth, Selskapsrett, Oslo, 3. utgave 2010, s. 306.
11. Asl. § 4-15 første ledd.
12. Samtykkekravet iht. asl. § 4-15 annet ledd og forkjøpsrett for andre aksjeeiere iht. § 4-15 tredje ledd.
13. I tillegg til den økonomiske problemstillingen om hvilken realisasjonsverdi aksjene har.
14. Asl. § 4-5 og § 4-7.

tuelle panteretter i aksjene.¹⁵ Dette leder til følgende spørsmål:

- Kan en kredittlyter i god tro få panterett i aksjer fra en pantsetter som er innført som aksjeeier i aksjeeierboken uten å være faktisk eier? Kan med andre ord en godtropantsettelse baseres på pantsitters innføring som aksjeeier i aksjeeierboken, dvs. gir aksjeeierboken positiv troverdighet?
- Kan en kredittlyter i god tro få den avtalte (førsteprioritets eller annen prioritets) panterett i aksjer som allerede er pantsatt til fordel for en tredjepart dersom tredjepartens panterett ikke er innført i aksjeeierboken?¹⁶ Vil med andre ord en pantøver gis prioritet foran de panteretter som ikke fremgår av aksjeeierboken? Kan således en godtropantsettelse baseres på ikke-innføringen av tredjeparters panteretter i aksjeeierboken, dvs. gir aksjeeierboken negativ troverdighet?

3. Aksjeeierbok

a) Stiftelse

Når et AS er stiftet, skal selskapets styre uten opphold sørge for at det opprettes en aksjeeierbok for selskapet. I aksjeeierboken skal aksjeeierne innføres med angivelse av

15. Asl. § 4-8 tredje ledd.
16. Det formelle utgangspunktet i norsk rett er at det er stiftelsestidspunktet for den enkelte rettsstiftelse som er avgjørende for prioritetsrekkefølgen, se pantel. § 1-13: «Når to eller flere har panterett i samme formuesgode, går den retten foran som først ble påheftet, om ikke annet er avtalt eller følger av reglene om rettsvern». Se også Skoghøy, Panterett, Oslo, 2. utgave 2008, s. 224, og Horn/Garmann, Opplåning og prioritet, Oslo, 2000, s. 38: «først i tid, best i rett».

navn eller foretaksnavn, fødselsnummer eller organisasjonsnummer samt adresse. For hver aksjeeier skal det angis antall aksjer, nummer på aksjene, og dersom selskapet har flere aksjeklasser, hvilken klasse aksjene tilhører.¹⁷ Aksjeeierboken skal være tilgjengelig for enhver,¹⁸ slik at man ikke må godtgjøre konkret rettslig interesse for å få innsyn.¹⁹ Den som ønsker innsyn, må kreve dette fra selskapet, ettersom det er selskapet selv som fører aksjeeierboken.²⁰ Aksjeeierboken sendes ikke til Foretaksregisteret i Brønnøysund eller til andre offentlige registre.²¹

b) Endringer

Aksjeeierboken skal oppdateres når en ny aksjeeier har meldt og godtgjort sitt erverv av en aksje.²² I slike tilfeller skal selskapet uten opphold innføre den nye aksjeeieren i aksjeeierboken og angi dagen for innføring.²³ Bli selskapet på annen måte kjent med en aksjeoverdragelse, skal dette anmerkes i aksjeeierboken, så vidt mulig med opplysning om erververs navn og adresse.²⁴ Ved en kapitalforhøyelse skal de nye aksjene innføres i aksjeeierboken fra det tidspunkt aksjene gir rettigheter i selskapet.²⁵

17. Asl. § 4-5.

18. Asl. § 4-6.

19. M.H. Andenæs, Selskapsrett, Oslo, 2007, s. 126.

20. Se Forskrifter om aksjebokens offentlighet i aksjeselskaper og kommandittaksjeselskaper (FOR 1976-11-04 nr. 01) § 2: Utskriften av aksjeeierboken «skal være sendt vedkommende senest 14 dager etter at kravet kom inn til selskapet.»

21. Se Mörsdorf, Aksjeeierboken som hjemmel for godtroerverv, NTS 2010:2, s. 63, 74.

22. I henhold til asl. 4-12 skal enhver erverver av en aksje straks sende melding til selskapet om sitt aksjeerverv.

23. Asl. § 4-7 første ledd, første punktum.

24. Asl. § 4-7 annet ledd.

25. Asl. § 4-9.

Når en aksjeeier er innført i aksjeeierboken, skal selskapet gi aksjeeieren melding om dette. Det samme gjelder dersom det blir foretatt endringer i det som er registrert i aksjeeierboken.²⁶

c) Pantsettelse

Aksjer i AS kan pantsettes dersom ikke annet er fastsatt i selskapets vedtekter.²⁷ Mottar selskapet melding om en panterrett i aksjer, skal panteretten, samt panthavers navn eller foretaksnavn, fødselsnummer eller organisasjonsnummer og adresse, uten opphold innføres i aksjeeierboken. Dersom panthaver ber om det, skal selskapet utstede en erklæring om at panteretten er innført.²⁸ I henhold til de fleste interne retningslinjer skal banker og andre profesjonelle kreditt- ytere alltid påse at de mottar en slik erklæring fra selskapet hvor det bekreftes at panteretten er innført i aksjeeierboken med korrekt prioritet.

4. Rettsvern

Det er uttrykkelig bestemt i asl. § 4-8 annet ledd at avtalepant²⁹ i en aksje får rettsvern ved at selskapet får melding om pantsettelsen.³⁰ Selskapet pålegges ingen undersøkelsesplikt med hensyn til riktigheten av meldingens innhold. Loven åpner dermed for godtropantsettelse av aksjer. Forutsetningen er at selskapet får melding om pantsettelsen. Har selskapet på annen måte fått kjenn-

skap til panteretten, gir ikke dette rettsvern.³¹

Meldingen om pantsettelse har bare karakter av å være et rettsvernsvilkår, og i forholdet mellom pantsetter og panthaver er panteavtalen gyldig selv om den ikke har rettsvern.³² Mottar selskapet melding om pantsettelse, skal panteretten innføres i aksjeeierboken.³³ Innføringen i aksjeeierboken har i seg selv ingen rettsvernsvirkning, ettersom det er selskapets mottakelse av meldingen som er avgjørende for rettsvernet.³⁴

Med rettsvern menes at panthaver (kreditt- yter) får vern overfor pantsetters kreditorer, erververe av de pantsatte aksjene og andre panthavere for sitt krav mot pantsetter³⁵ i følgende tilfeller:

- Pantsetter går senere konkurs, eller det søkes senere utlegg i hans eiendeler.³⁶
- Pantsetter selger³⁷ eller pantsetter senere aksjene til fordel for en tredjemann

26. Asl. § 4-10.

27. Asl. § 4-8 første ledd.

28. Asl. § 4-8 tredje ledd.

29. Med avtalepant menes en panterett som er stiftet ved avtale mellom to parter – pantsetter og panthaver, se Skoghøy, Panterett, Oslo, 2. utgave 2008, s. 33.

30. Asl. § 4-8 annet ledd: »Avtalepant i aksje får rettsvern ved at selskapet får melding om pantsettelsen«.

31. Høiseith, Rettsvern for avtalepant i egne aksjer, NTS 2000:2, s. 171, 173.

32. Skoghøy, Panteloven, Oslo, 2. utgave 2003, s. 386.

33. Se ovenfor under punkt 3. c).

34. Norsk lovkommentar (online) til asl. § 4-8 note 423 (Bråthen), å jour pr. 15.12.2010.

35. Se Norsk lovkommentar (online) til asl. § 4-8 note 421 (Bråthen), å jour pr. 15.12.2010: »godtroende konkurrerende kreditorer og omsetningserververe«.

36. Woxholth, Selskapsrett, Oslo, 3. utgave 2010, s. 307.

37. Asl. § 4-13 første ledd (»Når en aksje blir avhendet, får erververen ikke bedre rett i forhold til den som avhenderen utleder sin rett fra, enn avhenderen hadde, dersom ikke annet følger av særlige rettsregler.«) forutsetter en ervervskjede fra A via B (avhender) til C (erverver) og kommer derfor ikke til anvendelse på den beskrevne konstellasjonen som består av en pantsettelse og et senere salg av aksjene. Videre kommer asl. § 4-13 annet ledd (»Blir en aksje avhendet til flere som alle er i god tro, går den retten foran som selskapet

- uten å opplyse om at aksjene allerede er pantsatt til fordel for panthaver.³⁸
- Pantsetter hadde ved pantsettelse allerede solgt eller pantsatt aksjene til fordel for en tredjepart. I dette tilfellet får avtalepant imidlertid kun rettsvern dersom selskapet ikke hadde fått melding om det tidligere salget³⁹ eller pantsettelsen og dersom panthaver var i god tro ved pantsettelsen.⁴⁰

Der pantsetter ved pantsettelse allerede hadde solgt eller pantsatt aksjene, er loven således ikke til hinder for at en kredittyster

- får panterett i aksjer fra en pantsetter som ikke lenger eier de aktuelle aksjene fordi pantsetter har solgt aksjene til en tredjepart,⁴¹ eller
- får den avtalte (førsteprioritets eller annen prioritets) panterett i aksjer som allerede er pantsatt til fordel for en tredjepart.

Dette forutsetter imidlertid at

- selskapet har fått melding om pantsettelsen til fordel for kredittyster, og

først får melding om») som forutsetter et dobbeltsalg av aksjene, heller ikke til anvendelse på den beskrevne konstellasjonen som ikke består av et slikt dobbeltsalg, men kun inneholder et enkeltsalg. Se nærmere Mörsdorf, *Aksjeeierboken* som hjemmel for godtroervert, NTS 2010:2, s. 63, 66 flg.

- Woxholth, *Selskapsrett*, Oslo, 3. utgave 2010, s. 307.
- I henhold til asl. § 4-12 skal enhver erverver av en aksje straks sende melding til selskapet om sitt aksjeervert.
- M.H. Andenæs, *Selskapsrett*, Oslo, 2007, s. 240.
- Som riktignok erverver aksjene fra pantsetter, men som må akseptere panteretten til fordel for kredittyster.

- selskapet ikke har fått melding om det tidligere salget eller pantsettelsen av aksjene til fordel for tredjeparten, og
- kredittyster var i god tro ved pantsettelsen.

Meldingen til selskapet skal angi hvilke aksjer pantsettelsen gjelder, og hvem de er pantsatt til fordel for.⁴² Ut over dette stilles det ikke særskilte krav til meldingen. F.eks. kreves det ikke at meldingen må angi et bestemt beløp eller et høyeste beløp for pantekravet,⁴³ og heller ikke at meldingen må være skriftlig.⁴⁴ Meldingen kan sendes av både pantsetter og panthaver (kredittyster).⁴⁵

Selv om den er en viktig forutsetning for etablering av rettsvern, synes meldingen om pantsettelse å være relativt uproblematisk, og det blir derfor i praksis en bevismessig problemstilling hvorvidt selskapet har fått meldingen om panteretten. Dette gjelder også forutsetningen om at selskapet ikke har mottatt melding om det tidligere salget eller pantsettelsen av aksjene.

Det vesentlige elementet i denne strukturen er følgelig kredittysterens gode tro. Med hensyn til aksjeeierboken er spørsmålet derfor om den gir hjemmel for godtro pantsettelse av aksjer, altså om god tro kan baseres på det som fremgår av aksjeeierboken?

- M.H. Andenæs, *Selskapsrett*, Oslo, 2007, s. 239.
- Høiseith, *Rettsvern for avtalepant i egne aksjer*, NTS 2000:2, s. 171, 173. I pantel. § 1-4 første ledd stilles det et slikt krav om å angi et bestemt beløp eller et høyeste beløp. Pantel. § 1-4 gjelder derimot ikke pantsettelse av aksjer, jf. asl. 4-8 (2).
- M.H. Andenæs, *Selskapsrett*, Oslo, 2007, s. 240.
- Høiseith, *Rettsvern for avtalepant i egne aksjer*, NTS 2000:2, s. 171, 173.

5. Godtrodisposisjoner

a) Godtroerverv

(i) Erverv av aksjer

Aksjeeierboken gir ikke hjemmel for godtroerverv av aksjer i AS.⁴⁶ En kjøper som er i god tro, kan således ikke erverve aksjer fra en selger som ikke eier aksjene, selv om selgeren er innført som aksjeeier i aksjeeierboken. I slike tilfeller overdras ikke aksjene til kjøper.⁴⁷

Godtroerverv av aksjer i AS er i utgangspunktet utelukket. I de få tilfeller hvor lovgivningen åpner for et godtroerverv,⁴⁸ beror ikke godtroervervet på hva som følger av aksjeeierboken. Spørsmålet er om og i hvilken utstrekning et godtroerverv likevel kan baseres på aksjeeierboken, selv om verken aksjeloven eller andre bestemmelsers ordlyd gir hjemmel for et slikt godtroerverv.

Etter lovgivers oppfatning kan ikke aksjeeierboken gi hjemmel for godtroerverv av aksjer i AS. Aksjeeierbokens hovedfunksjon er å regulere forholdet mellom selskapet og aksjeeierne. Det finnes flere

eksempler på at aksjeeierboken har virkning for rettsforhold innad i selskapet,⁴⁹ men det er vanskelig å se at aksjeeierboken kan være hjemmel for godtroerverv for en utenforstående tredjepart som ikke er aksjeeier.

Sammenfatningsvis har aksjeeierboken ingen funksjon som rettsvernregister når det oppstår tredjepartskonflikter i forbindelse med et aksjerverv.⁵⁰

(ii) Sikringscesjon av aksjer

Et alternativ til pantsettelse av aksjer er overdragelse av aksjer til kredittyteren som sikringscesjon, etter at lov om finansiell sikkerhetsstillelse fra 2004⁵¹ åpnet for slik sikkerhetsstillelse⁵² for å gjennomføre EØS-reglene som svarer til *direktiv 2002/47/EF*. For overdragelse av aksjer som sikkerhet gjelder imidlertid de alminnelige reglene.⁵³ Godtroerverv av aksjer som overdras som sikkerhet er derfor i utgangspunktet utelukket og kan ikke baseres på aksjeeierboken.

Et annet spørsmål i forbindelse med sikringscesjonen er om aksjeloven krever at kredittyteren skal sende en melding til selskapet om overdragelsen av aksjene⁵⁴ og om selskapet skal innføre kredittyteren som ny aksjeeier i aksjeeierboken.⁵⁵ Aksjeloven

46. Mörsdorf, Aksjeeierboken som hjemmel for godtroerverv, NTS 2010:2, s. 63 flg.

47. Mörsdorf, Aksjeeierboken som hjemmel for godtroerverv, NTS 2010:2, s. 63, 74.

48. Lov 5. juli 2002 nr. 64 om registrering av finansielle instrumenter § 7-2 første punktum («Når en rettighet som er ervervet ved avtale er registrert etter § 7-1, kan det ikke gjøres gjeldende mot erververen at avhenderens rett ikke var i samsvar med registerets innhold.»), og asl. § 4-13 annet ledd («Blir en aksje avhendet til flere som alle er i god tro, går den retten foran som selskapet først får melding om»). Asl. § 4-13 annet ledd er imidlertid ikke en klassisk godtroervervsregel som regulerer ervervet av aksjer fra noen som ikke eier aksjene, men heller en prioritetsregel som regulerer hvem av flere konkurrerende kjøpere som erverver aksjene fra selger, se Mörsdorf, Aksjeeierboken som hjemmel for godtroerverv, NTS 2010:2, s. 63, 68.

49. Se for eksempler Mörsdorf, Aksjeeierboken som hjemmel for godtroerverv, NTS 2010:2, s. 63, 69.

50. Woxholth, Selskapsrett, Oslo, 3. utgave 2010, s. 53.

51. Lov 26. mars 2004 nr. 17 om finansiell sikkerhetsstillelse («finansikl.»).

52. Finansikl. § 3: «Det er adgang til å avtale finansiell sikkerhetsstillelse i form av overdragelse av eiendomsrett til finansiell sikkerhet».

53. Norsk lovkommentar (online) til finansikl. § 3 note 27 (Wibe), à jour pr. 15.12.2010.

54. Asl. § 4-12.

55. Asl. § 4-7 første ledd, se ovenfor under punkt 3. b).

forutsetter nemlig et »aksjeerverv«, mens loven om finansiell sikkerhetsstillelse henviser til en »overdragelse av eiendomsrett« til aksjene. »Overdragelse av eiendomsrett« til aksjer betyr materiellrettslig imidlertid det samme som erverv av aksjer. At ordlyden i aksjeloven og loven om finansiell sikkerhetsstillelse er ulik har følgelig ikke noen betydning. Kredittyteren skal derfor sende overdragsmeldingen til selskapet og selskapet skal innføre kredittyteren som ny aksjeeier i aksjeeierboken. Dette også for at selskapet kan levere den årlige aksjonærregisteroppgaven med riktige og fullstendige opplysninger om aksjeeierne til skattemyndighetene.⁵⁶

Meldingen til selskapet og innføringen av kredittyteren som aksjeeier i selskapets aksjeeierbok er likevel ikke en forutsetning for at aksjene overdras til kredittyteren,⁵⁷ slik at kredittyteren også får aksjene dersom denne meldingen eller innføringen mangler. Kredittyteren kan imidlertid ikke utøve rettighetene som tilkommer en aksjeeier⁵⁸ så lenge han ikke er innført i aksjeeierboken, eller aksjeoverdragelsen ikke er

meldt og godtgjort uten at ervervet hindres på grunn av omsetningsbegrensninger etter vedtektene eller loven.⁵⁹

b) Godtropantsettelse

Argumentasjonen som anføres mot godtroerverv av aksjer i AS basert på aksjeeierboken, gjelder tilsvarende for pantsettelse av aksjer. Aksjeeierboken gir verken positiv eller negativ troverdighet, og aksjeeierboken gir dermed ikke hjemmel for godtropantsettelse av aksjer i AS.

For det første er rettsvernet som avtalepant i aksjer gir, i tilfelle av panthaverens gode tro,⁶⁰ etter lovens ordlyd ikke beroende på aksjeeierboken. Tvert imot er rettsvernet tilknyttet meldingen om pantsettelse.⁶¹ Riktignok skal melding om pantsettelse uten opphold innføres i aksjeeierboken,⁶² men etter lovens ordlyd er rettsvernet ikke knyttet til denne innføringen eller selve aksjeeierboken. Etter lovens ordlyd kan ikke god tro baseres på aksjeeierboken.

For det andre er lovgivers oppfatning om at innføring av melding om aksjepantsettelse i aksjeeierboken – og dermed lovgivers oppfatning av selve aksjeeierboken – i forbindelse med pantsettelse av aksjer i AS helt klar: Bestemmelsen i asl. § 4-8 om at melding om pantsettelse skal innføres i aksjeeierboken, er etter lovgivers oppfatning en »ren ordensforskrift«.⁶³ Etter lovgivers oppfatning skal dermed innføringen i aksjeeierboken – og slik igjen selve aksjeeierboken – ikke ha noen materiellrettslige virkninger. Dette kan kun tolkes dit hen at

56. Lov 13. juni 1980 nr. 24 om ligningsforvaltning § 6-11: »Aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper skal ukrevet levere oppgave over forhold som har betydning for skattleggingen av aksjonærene, bl.a. over a) aksjekapitalens størrelse og aksjenes antall og størrelse, herunder endringer i løpet av inntektsåret som følge av stiftelse, emisjoner, fusjon, fisjon mv., b) eiere av aksjer pr. 1. januar i ligningsåret, identifisert ved fødselsnummer, organisasjonsnummer eller D-nummer, endringer av aksjonærsammensetningen i løpet av inntektsåret, utdelt utbytte, og øvrige opplysninger som kan få betydning for skattleggingen av den enkelte aksjonær ved realisasjon av aksjer, [...]«

57. Se Mörsdorf, Aksjeeierboken som hjemmel for godtroerverv, NTS 2010:2, s. 63, 64.

58. Med unntak av retten til utbytte og andre utdelinger og retten til nye aksjer ved kapitalforhøyelse.

59. Asl. § 4-2 første ledd

60. Se ovenfor under punkt 4.

61. Asl. § 4-8 annet ledd.

62. Asl. § 4-8 tredje ledd.

63. Ot.prp. nr. 39, 1996-97, s. 4. Slik også Woxholth, Selskapsrett, Oslo, 3. utgave 2010, s. 307.

aksjeeierboken, samt innføringer i aksjeeierboken, ikke skal kunne benyttes som hjemmel for godtropantsettelse av aksjer.

For det tredje må det i forbindelse med pantsettelse av aksjer i AS tas i betraktning at aksjeeierbokens hovedfunksjon ligger i å regulere forholdet mellom selskapet og aksjeeierne. Aksjeeierboken regulerer som nevnt ovenfor⁶⁴ kun rettsforhold innad i selskapet, slik at det er vanskelig å se at aksjeeierboken kan være hjemmel for godtropantsettelse for en utenforstående tredjepart som ikke er aksjeeier. Innføring av meldingen om pantsettelse i aksjeeierboken er således ikke noe vilkår for rettsvern.⁶⁵ Aksjeeierboken har dermed ingen funksjon i forbindelse med å etablere panterett i aksjer ved pantsettelse foretatt av en pantsetter som tidligere har solgt eller pantsatt aksjene til fordel for en tredjepart, og i henhold til aksjeeierbokens selskapsinterne funksjon spiller aksjeeierboken ingen rolle for panthavers gode tro.

c) Konklusjon

Godtroerverv av aksjer i AS er i utgangspunktet utelukket.⁶⁶ Derimot er godtropantsettelse av aksjer mulig.⁶⁷ Denne forskjellen mellom erverv og pantsettelse av aksjer er systematisk ikke helt logisk, men er konsekvensen av lovens utforming. Asl. § 4-8 annet ledd tillater nemlig godtropantsettelse av aksjer ved uttrykkelig å gi avtalepant i aksjer rettsvern under den eneste forutset-

ning at selskapet får melding om pantsettelsen, dersom panthaver er i god tro.

Aksjeeierboken gir imidlertid etter lovens ordlyd, etter lovgivers oppfatning og etter aksjeeierbokens funksjon ikke hjemmel for en slik godtropantsettelse av aksjer.

Banker og andre potensielle kredittyttere bør følgelig under en selskapsrettslig due diligence undersøke hvorvidt pantsetter av de aktuelle aksjene er den faktiske eier av aksjene. I samsvar med en potensiell kjøpers selskapsrettslige due diligence innebærer dette i praksis at man må gjennomgå selskapets stiftelsesdokumentasjon (samt senere endringer i aksjekapitalen ved eksempelvis kapitalforhøyelser) og alle tidligere kjøpekontrakter som knytter seg til aksjene.⁶⁸

I tillegg bør man undersøke eventuell kreditt- og annen finansieringsdokumentasjon knyttet til pantsetter med hensyn til bestemmelser vedrørende sikkerhetsstillelse i form av pantsettelse av pantsetters aksjer i selskapet. Dersom den fremlagte dokumentasjonen er fullstendig, og en slik dokumentasjon ikke inneholder regler om og indikasjoner for en pantsettelse av aksjene til fordel for tidligere kredittyttere og andre tredjeparter, kan god tro vedrørende hvorvidt aksjene ikke allerede er pantsatt til fordel for en tredjepart baseres på denne dokumentasjonen. Dersom det derimot fremkommer av den fremlagte dokumentasjonen at aksjene allerede kan ha vært pantsatt til fordel for tredjepart, eller hvis dokumentasjonen ikke er fullstendig, er ytterligere undersøkelser nødvendig.

I tillegg bør det senere kunne bevises at både den selskapsrettslige dokumentasjonen og finansieringsdokumentasjonen var fullstendig og ble gjennomgått, og at

64. Se ovenfor under punkt 5. a) (i).

65. Aarbakke m.fl., Aksjeloven og allmennaksjeloven, Oslo, 2. utgave 2004, s. 239 og s. 240.

66. Se ovenfor under punkt 5. a) (i), og asl. § 4-13 første ledd: »Når en aksje blir avhendet, får erververen ikke bedre rett i forhold til den som avhenderen utleder sin rett fra, enn avhenderen hadde, dersom ikke annet følger av særlige rettsregler.«

67. Se ovenfor under punkt 4.

det med hensyn til finansieringsdokumentasjonen ikke fantes regler om eller indikasjoner for en pantsettelse av aksjene til fordel for tredjepart. Det bør altså lages en fullstendig (dvs. ikke kun en »red flag«) due diligence rapport, som bl.a. inneholder opplysninger om dokumentasjonen som ble gjennomgått. Eksempelvis kan en data room indeks hvor all dokumentasjon som ble fremlagt er angitt, vedlegges rapporten.

Fordelen med denne fremgangsmåten er at kredittterne kan være rimelig sikre på at pantsetter både eier de aktuelle aksjene, og at aksjene ikke allerede er pantsatt til fordel for en tredjepart. Dersom det senere likevel skulle vises seg at pantsetter ikke eide aksjene eller at aksjene allerede var pantsatt, kan det argumenteres for – og bevises – at man var i god tro ved pantsettelsen, og derfor har fått panterett i aksjene.

6. Oppsummering

Loven åpner for å etablere den avtalte panteretten i aksjer fra en pantsetter som ikke eier de aktuelle aksjene eller som allerede har pantsatt aksjene til fordel for en tredjepart. Dette forutsetter bl.a. at panthaver var i god tro ved pantsettelsen.

Aksjeeierboken gir imidlertid ikke hjemmel for godtropantsettelse av aksjer. En panthaver kan ikke basere sin gode tro på at pantsetter er innført i selskapets aksjeeierbok som aksjeeier, eller på at tredjeparts panteretter ikke er innført i aksjeeierboken. Aksjeeierboken spiller altså ingen rolle i forbindelse med godtropantsettelse av aksjer.

Banker og andre potensielle kreditttere bør følgelig under en due diligence undersøke hvorvidt pantsetter av de aktuelle aksjene er den faktiske eier av aksjene, og hvorvidt aksjene allerede er pantsatt til fordel for en tredjepart. I tillegg bør dette senere kunne dokumenteres. Man bør derfor lage en fullstendig due diligence rapport med en indeks over dokumentasjon som er gjennomgått. God tro kan da baseres på den due diligence.

68. Se Mörsdorf, Aksjeeierboken som hjemmel for godtroerverv, NTS 2010:2, s. 63, 74 flg.